

O'SMIRLARDA DESTRUKTIV AXBOROTLARGA NISBATAN MAFKURAVIY IMMUNITET SHAKLLANTIRISHDA TA'LIM-TARBIYA DASTURLARINING AHAMIYATI

Turgunbayev Jumadillo Xabibullo o'g'li

*Toshkent davlat Sharqshunoslik universiteti psixologiya magistratura
2-bosqich talabasi*

Annotatsiya. *Mazkur maqolada o'smir yoshidagi shaxslarning ongida destruktiv axborotlarga qarshi mafkuraviy immunitetni shakllantirish masalasi yoritilgan. Unda o'quvchi-yoshlar ongini himoyalashda ta'lim-tarbiya dasturlarining roli, psixologik va ijtimoiy-pedagogik yondashuvlar asosida ishlab chiqilgan metodik asoslar tahlil qilingan. Shuningdek, o'smirlarning axborot makonidagi xulq-atvori, media savodxonligi va tanqidiy tafakkur ko'nikmalarini rivojlantirish orqali mafkuraviy barqarorlikni oshirish mexanizmlari ko'rsatib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *o'smir, destruktiv axborot, mafkuraviy immunitet, ta'lim-tarbiya dasturi, media savodxonlik, axborot xavfsizligi.*

Kirish. Globallashuv va raqamli texnologiyalar rivojlanishi sharoitida o'smir yoshidagilar turli manbalardan kelayotgan axborot oqimi ta'sirida qolmoqda. Ularning psixikasi va dunyoqarashi to'liq shakllanmaganligi sababli destruktiv axborotlarga nisbatan sezuvchanlik darajasi yuqori bo'ladi. Shuning uchun bu yosh davrida mafkuraviy immunitetni shakllantirish davlat va jamiyat oldida muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Mafkuraviy immunitet — bu shaxsning zararli, buzg'unchi, manipulyativ g'oyalarga nisbatan tanqidiy yondasha olishi, ularni anglab, o'z dunyoqarashiga zid ekanligini tushunib, qarshi tura olish qobiliyatidir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev o'z nutqlarida ta'kidlaganidek, yoshlarning ongini zaharlovchi axborotlar ta'siriga qarshi kurashish uchun "ta'lim-tarbiya tizimida mafkuraviy immunitetni shakllantirish" zarur.

Destruktiv axborotlar — bu shaxsning axloqiy, milliy va ijtimoiy qadriyatlariga zid bo'lgan, uni buzg'unchi g'oyalar sari undovchi, ruhiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi axborotlardir. O'smirlar orasida bu kabi axborotlar quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi:

- ijtimoiy tarmoqlarda agressiv kontentlar;
- ekstremistik yoki zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi videolar;
- shaxsni jamiyatdan ajratuvchi, virtual hayotga bog'lovchi axborotlar.

Psixologik jihatdan o'smirlar o'zligini izlash bosqichida bo'lganligi sababli ular o'ziga o'xshash namunalarni internetdan izlaydi. Bu esa destruktiv axborotlarga nisbatan ochiqlikni oshiradi.

O'smirlarning mafkuraviy immuniteti quyidagi psixologik ko'rsatkichlar orqali aniqlanadi:

- tanqidiy tafakkurning shakllanganlik darajasi;
- ijtimoiy mas'uliyat hissi;
- milliy qadriyatlar va shaxsiy pozitsiyaning mustahkamligi.

Psixolog G.V. Lozarov (2021) ta'kidlaganidek, virtual olamdagi faollikning ortishi bilan shaxsda "axborotga psixologik qarshilik" tizimi shakllantirilishi zarur.

Mafkuraviy immunitetni shakllantirishda ta'lim-tarbiya dasturlari quyidagi maqsadlarga xizmat qiladi:

1. O'quvchilarda media savodxonlikni oshirish;
2. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish;
3. Milliy g'urur va ijtimoiy faollikni mustahkamlash;
4. Internet xavfsizligiga oid amaliy ko'nikmalarni berish.
5. Profilaktik Psixologik treninglar tashkil etish.

Ushbu dasturlarda psixologik treninglar, rolli o'yinlar, interaktiv seminarlar, "sog'lom axborot muhiti" darslari samarali natija beradi. Misol uchun, "Axborot filtrlari" mashg'ulotlari o'quvchilarga ijtimoiy tarmoqlarda yolg'on va manipulyativ kontentni aniqlash ko'nikmasini beradi.

O'smirlarda destruktiv axborotlarga nisbatan mustahkam mafkuraviy immunitet shakllantirishga qaratilgan treninglar turli-tuman bo'lib, ularni tasniflash turlicha mezonlarga asoslanadi. Agar psixologik trening maqsadidan kelib chiqqan holda tasniflaydigan bo'lsak, ularni shartli ravishda aniq malakalarni shakllantirish treninglaridan tortib, to shaxsiy rivojlanish treninglarigacha ajratish mumkin. Birinchi holatda trening shaxs o'zgarishiga olib keluvchi aniq xulq-atvor namunalarini shakllantirish omili bo'lib gavdalansa, ikkinchi holatda asosiy samara ichki sohada kuzatiladi, ya'ni dastlab shaxsning ichki dunyosi (o'zini o'zi baholash, motivatsiya, qadriyatlar tizimi va boshqalar), keyin esa xulq-atvor o'zgaradi. Shu bilan bir qatorda treningning samaradorlik mezonlari ham bir-biridan farqlanadi: ayrim mezonlar obyektivdir (masalan, ishtirokchilarda qandaydir malakaning shakllanganlik darajasi), boshqa ba'zi mezonlar subyektivdir (masalan, ishtirokchilarning o'z shaxsiy holatidagi o'zgarishlar haqidagi his-kechinmalar). Butun trening jarayonidan avval ham, alohida trening mashg'ulotlarini tashkil qilishdan oldin ham, maqsadni aniqlab olish va talabga javob beradigan vazifalarni shakllantirish zarur. O'smirlarda yot, buzg'unchi, vayronkor g'oya va mafkuralarga qarshi mafkuraviy immunitet shakllanishida ularning o'z xulqatvorlarini, o'zini o'zi nazorat qilishini, o'zining o'zligi, ya'ni milliy xarakteri, qadriyatlar tizimi, urf-odatlarini, ijtimoiy normalari, daxldorlik, bunyodkorlik, insonparvarlik kabi fazilatlarini shakllantirishga qaratilgan treninglarda, odatda, quyidagi maqsadlar guruhi ko'zlanadi:

1. Odamlar bilan samarali va samimiy munosabat o'rnatish uchun shaxslararo o'zaro hamkorlik uslublari, mexanizmlari hamda psixologik qonuniyatlarini o'rganish.

2. O‘zining milliy qadriyatlar tizimi, urf-odatlar, ijtimoiy normalar, milliy xarakter xususiyatlarini anglash asosida yot, begona, vayronkor hamda buzg‘unchi g‘oya va mafkuraviy informatsiyalarni saralay olishi.

3. Shaxs taraqqiyoti jarayoniga ta’sir o‘tkazish, ijodiy imkoniyatni yuzaga chiqarish, turmush darajasini, omad va baxt hissini optimal darajaga yetkazish.

4. Ichki dunyo va xulq-atvordagi o‘zgarishlar asosida kelib chiqadigan emotsional buzilishlarda o‘zini o‘zi anglab yetish va o‘zining ustida ishlashni rivojlantirish.

5. Guruh ishtirokchilarining psixologik muammolarini izlash va ularni hal qilishga yordam berish.

6. Bunyodkor – ijobiy motivatsiyalarni shakllantirish, buzg‘unchi –salbiy motivatsiyalarni korreksiyalash xususiyatlariga olib kelish.

7. Psixologik salomatlikni mustahkamlash. O‘smirlar bilan trening mashg‘ulotlarini tashkil qilish bir qator qoidalarga binoan amalga oshiriladi. Xususan, bugungi kunda o‘smirlar bilan destruktiv axborotlarga nisbatan mustahkam mafkuraviy immunitet shakllantirishga qaratilgan trening mashg‘ulotlarini A.G.Gresovning quyidagi tamoyillarga asoslanib tashkil qilish ham maqsadga muvofiq. O‘zbekiston sharoitida ayrim maktab va litseylar negizida “Media madaniyat asoslari”, “Axborot madaniyati” kabi fakultativ kurslar joriy etilgan. Bundan tashqari, O‘zbekiston yoshlar ittifoqi, “Ma’rifat” jamg‘armasi hamda oliy ta’lim muassasalari hamkorligida o‘tkazilayotgan “Yoshlar va mafkuraviy barqarorlik” treninglari ijobiy natijalar bermoqda.

Xulosa

O‘smirlar uchun mo‘ljallangan ta’lim-tarbiya dasturlari ularning dunyoqarashi va mafkuraviy barqarorligini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Destruktiv axborotlarning ta’siriga qarshi immunitetni rivojlantirish — bu nafaqat ta’lim muassasalari, balki oila, jamoat tashkilotlari va ommaviy axborot vositalarining hamkorlikdagi vazifasidir.

Shunday qilib, yoshlarning media savodxonligini oshirish, tanqidiy tafakkurini rivojlantirish va milliy qadriyatlarga asoslangan ta’lim dasturlarini keng joriy etish orqali mafkuraviy immunitetni samarali shakllantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. “Yangi O‘zbekiston strategiyasi”. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
2. Lozarov G.V. Virtual olamga qaramlikning psixologik mexanizmlari. – Toshkent: Fan, 2022.
3. Karimova V.M. Yosh davr psixologiyasi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
4. Abdullayeva M. “Media savodxonlik orqali mafkuraviy immunitetni rivojlantirish yo‘llari”. // Psixologiya va Pedagogika jurnali, №2, 2023.
5. UNESCO. Media and Information Literacy Curriculum for Teachers. – Paris, 2021.